

België - Belgique
P.B.
2600 Berchem 1-2
BC 9943

INSTITUUT VOOR AMERIKANISTIEK vzw. TIJDSCHRIFT

Driemaandelijks tijdschrift
Afgiftekantoor 2600 Berchem 1
P4A 8008

2007- Nr. 3
Juli-Augustus-September
<http://www.amerikanistiek.org>

INHOUD

* * *

Chichén Itzá en
Machu Picchu
'Nieuwe'
wereldwonderen
Rita Lammertyn en
Jos Martens
Blz. 2-10

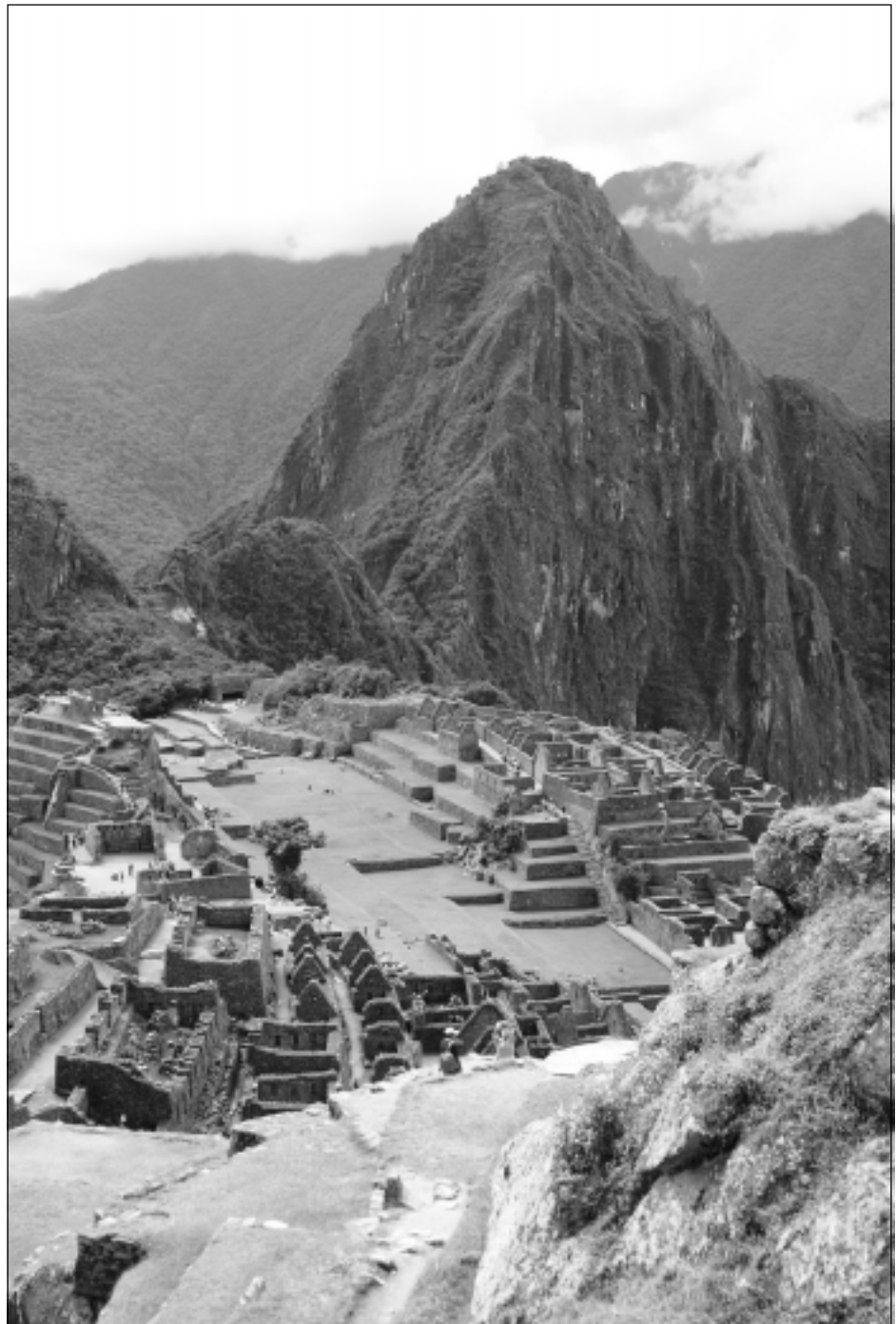
* * *

Begin van het einde
Indianen van de
Antillen na 1492
Deel 2
Raymond Paeshuys
Blz. 11-25

* * *

De dans van de trom.
Ruud Van Akkeren
Boekbespreking
Jos Martens
Blz. 26-28

* * *

Machu Picchu - een van de 'nieuwe' wereldwonderen
Foto: Rita Lammertyn

Tijdelijk secretariaat: Johan Daelman
Verantw. uitgever: Johan Daelman. Schoolstraat 3, 2340 Beerse, Belgium. Tel.: 014/61.15.67
jdaelman@hotmail.com

CHICHÉN ITZÁ EN MACHU PICCHU

PRECOLUMBIAANSE 'NIEUWE' WERELDWONDEREN

JOS MARTENS en RITA LAMMERTYN

Op de 'magische' datum 07.07.'07, de zaterdag van de overrompeling der stadhuizen door horden trouw-lustige koppels, de dag van de wereldwijde Life Earth concerten (tegen de opwarming van de aarde), werd in Lissabon de lijst van de 'zeven nieuwe wereldwonderen' bekendgemaakt. Nieuw waren niet zo-zeer de wereldwonderen zelf, als wel de manier waarop de uiteindelijke selectie tot stand kwam. Via internet of de telefoon kon iedereen stemmen op een shortlist van 21 sites. Volgens de Zwitserse organisa-tie is het de eerste keer in de geschiedenis dat de hele wereldbevolking mee heeft kunnen beslissen.

Het idee voor de verkiezing komt van Bernard Weber, een cineast en avonturier. Hij stelde voor de lijst van de zeven wereldwonderen uit de oudheid aan te vullen met zeven nieuwe. Meer dan honderd miljoen mensen verkozen de Chinese Muur, Petra in Jordanië, het standbeeld 'Christus de Verlosser' in Rio de Janeiro, de Inca-ruïnes van Machu Picchu in Peru, de oude Maya-site van Chichén Itzá in Mexico, het Colosseum te Rome en de Taj Mahal. De bekendmaking van de uitslag werd opgeluisterd door de Amerikaanse zangeres Jennifer Lopez en kon op veel mediabelangstelling rekenen. In Cuzco, de voormalige hoofdstad van de Inca's kwamen duizen-den op straat met Peruviaanse vlaggen om de 'zege' te vieren van Machu Picchu. Ook in Rome, Beijing (Peking) en andere 'uitverkoren' plaatsen zag men dezelfde taferelen, die normaal slechts bij een voetbal-overwinning te bewonderen zijn.

De Unesco, die het wereldpatrimonium beheert, besliste echter volledig afstand te nemen van het initia-tief. Mandatarissen van de organisatie onderstrepen dat men een competitie heeft georganiseerd die het nationalisme aanwakkert. Door gebruik te maken van het internet werden bovendien grote bevolkings-groepen ervan uitgesloten, waaronder bijna het hele continent Afrika. De verkozen monumenten (alle reeds geplaatst op de Unesco-lijst van 851 historische en natuurlijke monumenten) hadden deze verkie-zing niet nodig. Door nu een beperkt aantal in de schijnwerper te plaatsen is het gevaar groot dat ze nog meer overrompeld worden door een massa toeristen met alle gevolgen hieraan verbonden (1).

Het verleden als supermarkt

Daaraan willen we enkele eigen beschouwingen toevoegen. De Chinese Muur, Petra en Machu Picchu, tot daar toe. Maar wie komt er nu in hemelsnaam op het idee een betonnen monstrositeit als de Christus van Rio in dezelfde lijst op te nemen? (De piramiden van Giza - met onder meer de piramide van Cheops staat niet op de lijst omdat de organisatie besloot daar niet te laten voor stemmen. Ze kregen wel een vermelding als ere-kandidaat.)

En waarom Chichén Itzá wel, maar bijvoorbeeld Tikal of Copan niet?

Maak je immers geen illusies. Het is dezelfde reden waarom een stroopfabriek in Borgloon het haalde op o.a. de boekentoren in Gent: namelijk de mobilisatie van stemmers. Vergeet niet: er zijn 185 miljoen Bra-zilianen! En Chichén Itzá trekt meer toeristen dan Copan. Vanuit de luxeadplaats Cancun kon men internetstemmen van de toeristen in de hotels verzamelen. Of dacht je dat veel Maya vanuit hun hutjes in Yucatan hebben meegestemd?

Dit soort misbruik van de geschiedenis en de democratie stoort me onnoemelijk. Ze horen bij de Bull shit-verkiezingen of 'gebakken lucht democratie', waarbij het gelijk van Montesquieu of ... Mussolini over de 'schijnwaarde' van algemeen stemrecht steeds dichterbij komt.

Laat me even verduidelijken met enkele frappante voorbeelden. In de VTM-danswedstrijd 'Sterren op de dansvloer' bleef Luk Appermont wekenlang in competitie, hoewel hij duidelijk niet de beste danser was. Maar wel een sympathieke gentleman. Dat duurde tot hij zelf zijn supporters opriep om niet meer voor hem te stemmen! De Limburgse kandidate voor Miss België 2006 haalde het, niet omdat ze onbetwistbaar de mooiste was, maar omdat ze beter haar achterban wist te mobiliseren om sms-jes te sturen. Die ervaring benutte de burgemeester van Borgloon dan weer om met de hulp van een heus actiecomité zijn stroopfabriek de monumentenstrijd te laten winnen.

Dit stelt meer algemeen de vraag naar het belang van soortgelijke wedstrijden als 'Grootste Belg, Nederlander, Duitser'. In België stelden Vlaanderen en Wallonië (plus Brussel) elk een afzonderlijke lijst van mogelijke grootste Belgen op. Op zichzelf al veelzeggend! In Vlaanderen won in december 2005 Pater Damiaan de eerste plaats, wijlen ons medelid Paul Janssen de tweede. Hiermee kan iedereen zich hopelijk verzoenen, alhoewel niet kan ontkend worden dat de moedige inzet van Damiaan beperkt bleef tot sterrensbegeleiding van enkele honderden lepralijders, terwijl het wetenschappelijk werk van Dr. Paul Janssen wereldwijd miljoenen mensenlevens gered heeft. Maar in Nederland leidde de verkiezing tot een waarlijk potsierlijk resultaat: Pim Fortuyn haalde het van Willem van Oranje, de 'Vader des Vaderlands'. De Nederlanders hebben zich er proberen uit te praten met allerlei argumenten over overbelasting van de telefoonlijnen en zo en hebben Willem 'postuum' toch tot winnaar uitgeroepen. Maar het feit blijft. Terzijde: vreemd hoe mensen, zelfs historici ingeperkt worden door hedendaagse landsgrenzen. Willem van Oranje kon niet op de Vlaamse lijst voor Grootste Belg, omdat hij geassocieerd werd met Nederland. Was hij dan niet Heer van Diest en een hele rits andere domeinen in het huidige België? Erasmus bereikte in dezelfde lijst de elfde plaats, maar kreeg eveneens te horen dat hij als Rotterdammer een Hollander was en dus uitgesloten van verdere deelname.

Hebben dit soort verkiezingen en dito lijstjes dan totaal geen belang? Mijns inziens wel, ondanks alle voorbehoud. Bij de verkiezing van de Grootste Belg werden de kandidaten weken na elkaar voorgesteld op de televisie, sommigen (zoals Paul Janssen) zelfs schitterend. Bij de Monumentenstrijd leerde ik parels uit het verleden kennen waarvan ik nog nooit gehoord had. Mensen, ook jongeren, praatten erover op de trein, op weg naar school, argumenteerden hun persoonlijke keuzes. Dat is positief in een tijd waar er terecht geklaagd wordt over een algemene achteruitgang van de kennis van het verleden. Zo beschouwd vervullen ze dan toch hun rol als culturele monumentenzorg! Maar het bewijst anderzijds ook hoe datzelfde verleden kan gebruikt worden als een supermarkt, met voor elk wat wils. De term 'supermarkt' is afkomstig van een titel uit een boek van de historicus en journalist Marc Reynebeau (2)

Na de bekendmaking van de nieuwe Zeven Wereldwonderen brachten alle kranten bijdragen over de winnende kandidaten. Laat ik me hier beperken tot Chichén Itzá. Collega Rita Lammertyn stelt vervolgens Machu Picchu aan u voor.

* * *

De genomineerden die het niet haalden:

Akropolis, Athene (Griekenland)
 Alhambra, Granada (Spanje)
 Angkor (Cambodja)
 Eiffeltoren, Parijs (Frankrijk)
 Giza-pyramides (Egypte)
 Haga Sofia, Istanboel (Turkije)
 Kiyomizu Tempel, Kyoto (Japan)
 Kremlin, Moskou (Rusland)
 Neuschwanstein, Füssen (Duitsland)
 Opera van Sydney (Australië)
 Paaseiland (Chili)
 Stonehenge, Amesbury (Verenigd Koninkrijk)
 Timboektoe (Mali)
 Vrijheidsbeeld, New York (Verenigde Staten)

De zeven antieke wereldwonderen

De oude Grieken maakten graag lijstjes van zeven, een gelukbrengend getal (wat het blijkbaar nog is voor vele mensen).

Herodotus maakte in de 4de eeuw voor Christus al een lijstje van 'theamata', dingen die je absoluut moest hebben gezien. Wij gebruiken hier het lijstje van Antipatros van Sidon uit de 2de eeuw voor Christus. Alle wereldwonderen bevonden zich binnen de grenzen van Alexander de Grottes rijk. Er is enige discussie of de Hangende Tuinen van Babylon echt hebben bestaan: ze zouden in de zesde eeuw voor Christus opgetrokken zijn door de Babylonische koning Nebukadnezar (de Nabukodonosor uit de Bijbel) voor koningin Semiramis, maar er bestaan geen getuigenverslagen uit die tijd.

Alleen de piramide van Cheops staat nog overeind. Blokken steen voor de kust van Alexandrië zijn geïdentificeerd als resten van de vuurtoren en als u in het Turkse Bodrum (het antieke Halikarnassos) bent, kunt u er nog de sokkel en wat beelden van het Mausoleum (het praalgraf voor de Perzisch satraap van Carië, Mausollos (provinciegouverneur van 377 tot 353 v.C.) bewonderen.

Van de tempel van Artemis in Efeze werden een paar kolommen gerecycleerd voor de Hagia Sophia in Istanbul en staan beelden in het British Museum. In Efeze zelf herinnert nog één armzalige kolom aan het grootse wereldwonder.

In tegenstelling tot wat velen denken, staat het Parthenon niet op de lijst.

1. Piramide van Cheops (Egypte)
2. Vuurtoren van Alexandrië (Egypte)
3. Tempel van Artemis in Efeze (nu Turkije)
4. Kolos van Rhodos (Griekenland)
5. Mausoleum van Halikarnassos (nu Turkije)
6. Beeld van Zeus in Olympia (Griekenland)
7. Hangende tuinen van Babylon (Irak)

CHICHÉN ITZÁ

Jos MARTENS

Opvallend is dat de meeste kranten gewoon het lemma uit de internetencyclopedie Wikipedia overnamen. Dat is natuurlijk gemakkelijk: knip, knap plak en klaar is kees. Ik doe nu even hetzelfde, maar met aanvullingen uit andere internetbronnen en mijn eigen ervaringen.

Toen ik in 1987 voor mijn tweede bezoek in Chichén Itzá arriveerde, herkende ik de ingang niet. In 1978 was er alleen een gammal houten hekje geweest, in een omheining van kippengaas. En als je, zoals wij, voor openingstijd toekwam, kon je onder de draad door kruipen. (Mits natuurlijk, later op de dag, een flinke fooi voor de bewakers.) In 1987 had het hekje een complete metamorfose ondergaan en was veranderd in een groot futuristisch betonnen bouwwerk, geïnspireerd op de Maya-architectuur en zo weggelopen uit een James Bondfilm.

Bij de splinternieuwe toiletten stond een merkwaardige kleine tentoonstelling opgesteld: een antieke duikersuitrusting en tegen de wand een aantal oude foto's, (nog) zonder onderschriften. Het duikerspak bestond uit een koperen helm, een volledig waterdicht pak, schoenen met loden zolen en een lange luchtslang. Eertijds was ze gebruikt door de Amerikaan Edward Herbert Thompson (1856-1935) die in 1904 begon met zijn historische duikexpeditie in de Heilige Cenote van Chichén Itzá.

Geschiedenis

De stad ligt in het noorden van Yucatán en won pas laat in de geschiedenis van de Maya aan belang. Volgens de legendes werd ze in 987 gesticht door Topiltzin Ce Acatl Quetzalcoatl, maar vermoedelijk is de stad veel ouder. Uit archeologische opgravingen blijkt dat haar geschiedenis teruggaat tot ongeveer 500 voor Christus, met een kleine nederzetting. In de 4de eeuw na Chr. was dit dorp uitgegroeid tot een bescheiden Mayastad die in de 10de eeuw in vreemde handen overging. Vanaf dat moment groeit de stad uit

tot een metropool met schitterende gebouwen die twee eeuwen lang het noorden van Yucatán domineerde. In 1125 werd Chichén Itzá verslagen door de gebundelde krachten van Mayapán en Uxmal, wat zorgde voor een leegloop van de stad.

De piramide van Kukulcán

Bij de Gran Plaza staat de hoofdtempel, door de Spanjaarden indertijd El Castillo genoemd, heel waarschijnlijk in werkelijkheid de piramide van Kukulcán (Gevederde Slang, Quetzalcoatl in de taal der Azteken).

De vormgeving van de piramide is een voorstelling in steen van de Mayakalender, de kosmos, de godenwereld en de astronomie

De vierkante vorm weerspiegelt de kosmische voorstelling van de Maya's: zij zagen de wereld als een vierkant, gedragen door vier reuzen. De negen terrassen verwijzen naar de negen verdiepingen van het dodenrijk. Elke zijde van de piramide wordt als het ware door een trap in tweeën gedeeld, de resulterende 18 delen komen overeen met de 18 maanden van het Mayajaar. Elke trap telt 91 treden, wat vermenigvuldigd met 4 (van de 4 zijden) het getal 364 geeft. De trede naar de tempel op het bovenste platform maakt de 365 dagen van het zonnejaar rond. Het aantal separate vlakken op de zijkanten van de piramiden is 52, gelijk aan het aantal jaren van een Mayatijdperk.

De decoraties zijn gewijd aan de god Kukulcán, gesymboliseerd door de gevederde slang. Aan het einde van de trap aan de noordzijde bevinden twee enorme slangenkoppen met open bek en boze blik. In maart en september schijnt de namiddagzon schuin op de noordwest hoek van de piramide. Alle negen hoeken van de terrassen werpen hun schaduw op de balustrade van de trap aan de noordzijde. Dit schaduwspel vormt een 34 meter lange silhouet van de slang, dat naadloos aansluit op de gebeeldhouwde slangenkop onderaan de trap. Het schaduwspel wekt de illusie dat Kukulcán afdaalt naar de aarde.

Dit beroemdste Maya bouwwerk is in feite een Tolteekse piramide die over drie puur Maya piramides is heen gebouwd. (De Meso-Amerikaanse volkeren vernietigden nooit een piramide. Een nieuwe piramide construeerden ze over de vorige heen.) In 1987 konden we het inwendige van El Castillo bezoeken, via een klein deurtje in de voet van de piramide. Een van de vorige heiligdommen, dat je langs een trap bereikt, bevat nog de tempel met daarin een jaguarbeeld, waarvan de kleuren nog bewaard zijn.

Wanneer men buiten onderaan de trap van de piramide staat en in de handen klapt, weerkaatst de piramide een echo die sterk lijkt op de roep van de tropische vogel, de quetzal (symbool van Kukulcán). Indien men op de onderste traptreden zit en anderen lopen op hoger gelegen traptreden, dan is het net of men regendruppels hoort. Deze merkwaardige akoestische fenomenen zijn recent bestudeerd en beschreven door de Belgische onderzoeker Nico F. Declercq.

Aan de voet van de piramide ligt de Tempel van de Krijgers. Hij dankt zijn naam aan de vele (klaarblijkelijk Tolteekse) krijgers die zijn afgebeeld op de vierkante zuilen. Deze tempel lijkt sterk op de Tempel van Tlahuizcalpantecutli in Tula.

De Caracol (Slakkenhuis) is een van de weinige ronde gebouwen van de Maya. Het gebouw diende om door de ramen in het bovenste deel astronomische waarnemingen te verrichten. De vorm doet denken aan hedendaagse observatoria.

Offers

Dicht bij de Tempel van Kukulcán staat een groot en hoog vierkant blok met afbeeldingen van doodshoofden op de zijkanten, een tzompantli in de taal der Azteken. Hier werden vermoedelijk mensen geofferd, hoewel onder en nabij het schedelrek geen echte menselijke resten zijn opgegraven door de archeologen.

Het balspeelveld is met een lengte van 168 meter en een breedte van 78 meter het grootste van Midden-Amerika. Het veld is afgeboord door twee verticale muren. Hoog in het midden van de muur is een rijkelijk gedecoreerde ring aangebracht. Aan de andere zijden van het veld zijn de tribunes voor de hooggeplaatste bezoekers. De akoestiek van het veld is zo goed, dat een persoon op een tribune rustig kan converseren met iemand op de tribune aan de overzijde.

Hier werden regelmatig rituele balspelen georganiseerd, zo typisch voor alle Meso-Amerikaanse hoogculturen. Twee teams speelden tegen elkaar met de bedoeling een massief-rubberen bal in een ring te krijgen. Hiervoor mocht men alleen de ellebogen, heupen of dijen gebruiken. Het verliezende team werd in zijn geheel, of alleen zijn aanvoerder, ritueel geofferd na de wedstrijd. Beelden van dergelijke offers zijn afgebeeld op de verticale muren van het balspelterrein. (Als je de ring met de verticale opening ziet -dus niet horizontaal zoals bij het huidige basketbal- vraag je je af hoe iemand ooit een bal van ettelijke kilo's daar doorheen zou hebben gekregen!)

Een breed voetpad, een verhoogde processieweg, leidt naar de Heilige Cenote (Waterput). Deze put heeft een diameter van 60 meter en is ongeveer 35meter diep. Hier werden mensen geofferd aan de regengod. Jonge volwassenen en kinderen werden met goud en jade als offergaven in de bron geworpen. De watervoorziening was een probleem in heel Yucatan en men was voornamelijk aangewezen op ondergrondse watervoorziening. Door offers dachten de Maya de goden gunstig te stemmen, zodat er voldoende regen zou komen.

Uit de cenote zijn vanaf 1904 door Edward Herbert Thompson veel koperen, gouden, jaden en stenen objecten opgedoken afkomstig uit heel Mexico, samen met enorm veel menselijke overblijfselen.

Toerisme

Chichén Itzá is een van de best gerestaureerde en bekendste sites van Mexico. Helaas is het ook de meest toeristische. Jaarlijks trekt de ruïnestad meer dan een miljoen bezoekers vanuit Merida en Cancun. Vanuit beide steden kan Chichén Itzá binnen een paar uur bereikt worden via de uitstekende snelweg of met een klein vliegtuig.

Als je rustig tussen de ruïnes wil rondlopen, zonder hordes toeristen, kan je het beste overnachten in een van de nabij gelegen dorpjes. De busladingen toeristen uit Cancun arriveren immers pas rond het middaguur in Chichen Itza.

Noten

1. Decoo, S., Etiket van wereldwonder doet monumenten meer kwaad dan goed, in: De Morgen van 09/07/07, p. 5.

2 Reynebeau, M., Het nut van het verleden, Tielt, Uitg. Lannoo, 2007, p. 179

Internetbronnen:

Portaalsite: <http://maya.startpagina.nl/>

Sebastiaan Roeling: <http://home.planet.nl/~roeli049/nedhome1.htm>

La Ruta Maya (Nederlandstalig): <http://www.larutamaya.nl/>

Erik Boot, Continuïteit en verandering in tekst en beeld in Chichén Itzá, Yucatan, Mexico. Een studie van de inscripties, iconografie en architectuur van een laat-klassieke tot vroeg postklassieke Maya vindplaats. (Samenvatting van proefschrift, 3 blz. PDF)

http://www.wetenschapsagenda.leidenuniv.nl/content_docs/proefschriften_2005_/boot_2005_proefschrift_sv.pdf

MACHU PICCHU

Rita LAMMERTYN

In het boek "Alle Wunder dieser Welt", Praesentverlag Heinz Peter, Gütersloh (1968) zou het begrip Wereldwonderen volgens de opvatting van de Grieken niet zo erg veeleisend geweest zijn en eerder "zeven bezienswaardigheden" betekenen. "Wereldwonderen" zijn het pas naar de opvattingen van de middeleeuwen geworden.

In datzelfde boek verscheen het Toevluchtsoord van de Zonedochters, Machu Picchu als een wereldwonder. Het artikel vermeldde wel meer vragen dan antwoorden zoals "Misschien wordt op een dag het vermoeden bevestigd, dat Machu Picchu al eeuwen vóór Christus als vesting gediend heeft".

Wanneer ik Machu Picchu in 1996 voor de eerste keer bezocht, was dit voor mij het hoogtepunt van een reeks superlatieven in het afwisselende land Perú. De aankomst was des te spectaculairder bij de eerste blik vanaf de Zonpoort na een zware trektocht op de Inca-trail. Een offerande aan Pacha Mama rond 17.00 u in een verlaten Inca-stad maakte de ervaring compleet.

Vertrekkend vanuit Aguas Calientes, waar de spoorweglijn Cuzco – Quillabamba de hoofdstraat was, was de zonsopgang de volgende dag een tweede hoogtepunt in het bezoek van Machu Picchu. Het aantal bezoekers, zelfs in juli, viel mee. Het unieke en sacrale van deze plaats kon je zo ervaren.

Wanneer je nu in 2007 de spoorweglijn van Cuzco naar Aguas Calientes neemt, komt de trein in een modern station aan. Via een bewegwijzering ben je verplicht langs een wirwar van toeristische verkoopstalletjes te lopen, richting INC (Instituto Nacional de Cultura) waar je je inkomticket kunt aankopen, tenzij je dit al in Cuzco bij INC of via je reisorganisatie hebt aangekocht.

De oude spoorweglijn ligt er nog, maar is niet meer ingenomen door de lokale bevolking die destijds hun groenten en fruit aan de man brachten en zich uit de voeten maakten wanneer de trein aankwam. Langs die oude spoorweglijn is het nu volgebouwd met restaurantjes en overnachtingsgelegenheden en het duurste cybercafé van Perú. Via de Plaza Central loop je langs een geheel van restaurants, winkeltjes, en hotelletjes en bouwwerven naar de aangepaste thermale bronnen.

Aguas Calientes "barst" letterlijk uit zijn voegen met afgewerkte en onafgewerkte bouwwerken.

Toch is er iets positiefs te melden over Machu Picchu:

De zwaar polluerende bussen van 1996 zijn nu vervangen door moderne ecologische bussen en rijden op en af om de toeristen naar de site te brengen.

Het project van de kabelbaan en het hotelcomplex vlak naast de site werd geannuleerd, of laten we zeggen "voorlopig opgeborgen", mede dankzij het protest en de acties van ons Instituut. Het bestaande hotel is niet verder uitgebouwd en is nu geschilderd in discretere kleuren, waardoor het gebouw minder stoort.

Hoe de huidige situatie in Machu Picchu geëvalueerd wordt door Unesco en World Monument Fund zou ons hier te ver leiden; ik zou dit liever in een afzonderlijk artikel wensen naar voor te brengen.

Brief Description by Unesco

Machu Picchu stands 2,430 m above sea-level, in the middle of a tropical mountain forest, in an extraordinarily beautiful setting. It was probably the most amazing urban creation of the Inca Empire at its height; its giant walls, terraces and ramps seem as if they have been cut naturally in the continuous rock escarpments. The natural setting, on the eastern slopes of the Andes, encompasses the upper Amazon basin with its rich diversity of flora and fauna.

Date of Inscription: 1983

Criteria: (i)(iii)(vii)(ix)

Core zone: 32592 Ha

Left bank of the Vilcanota river, between its tributaries the Kusichaca and Aobamba rivers, in the department of Cuzco, Urubamba Province, District of Macchu Picchu

S13 7 W72 35 - Ref: 274

Machu Picchu ingeschreven op de lijst van Unesco:

Om ingeschreven te worden op de lijst van Unesco moet de plaats van buitengewone waarde voor de wereld en de mensheid zijn en moet minstens aan één van de 10 selectie criteria voldoen:

Machu Picchu voldeed aan onderstaande selectie criteria:

Cultural & Natural :

- (i) to represent a masterpiece of human creative genius;
- (iii) to bear a unique or at least exceptional testimony to a cultural tradition or to a civilization which is living or which has disappeared
- (vii) to contain superlative natural phenomena or areas of exceptional natural beauty and aesthetic importance;
- (ix) to be outstanding examples representing significant on-going ecological and biological processes in the evolution and development of terrestrial, fresh water, coastal and marine ecosystems and communities of plants and animals;

Machu Picchu is de enige plaats ter wereld die aan deze voorwaarden voldoet.

Natuurlijke ligging

Omwille van de natuurlijke schoonheid, de originele en harmonieuze inpassing van het Inca-bouwwerk in het landschap, maar ook het behoud van deze prachtige omgeving werd de site en zijn omgeving ook als natuurgebied op de lijst van Unesco geplaatst.

Flora and fauna

Het park van Machu Picchu omvat verschillende soorten bomen, varenplanten, grassen, mossen en lage plantenbegroeiing. Verscheidene koniferen, maar ook meer dan 50 verschillende soorten orchideeën zijn er terug te vinden.

Door het gebruik van terrassen vindt men er ook diverse gewassen terug zoals coca, verschillende soorten fruit, yucca, zoete aardappelen ...

Omwille van de warme en vochtige omgeving waar regen en mist veelvuldig voorkomen en de link met de Inka's zijn ook cameloiden terug te vinden, naast andere Andense dieren zoals de cuy of guinees biggetje, honden en verschillende wilde dieren waaronder de poema, de brillenbeer, de vizcacha en reptielen zoals de slang en hagedis. Uiteraard mogen we de verschillende uiteenlopende insecten, prachtige tropische vlinders en exotische vogels niet vergeten.

Historische context

Machu Picchu is wereldwijd in de aandacht gebracht wanneer Hiram Bingham op 24 juli 1911 de stad heeft herontdekt. Lange tijd werd hij bestempeld als de "ontdekker" van de "Verloren Stad", maar dit is ondertussen achterhaald, want Herman Göhring, als staatsingenieur, had de site al vroeger op kaart gezet: de "Mapa de los valles de Paucartambo, Lares, Ocobamba y la Quebadra del Vilcanota" in december 1874 toont duidelijk de locatie van Machu Picchu aan.

Over de geschiedenis van Machu Picchu en zijn bewoners is zeker nog niet het laatste woord geschreven en wordt nog voortdurend aangepast. Om deze reden worden hier ook maar enkele belangrijke punten aangehaald. Uitgebreide en gestaafde informatie vindt u vooral op de officiële website die door INC werd opgemaakt en een heel duidelijk en compleet beeld van de site weergeeft – ziehiervoor naar de verwijzing op het einde van het artikel.

De eerste archeologische studies zijn gestart kort na de herontdekking van Yale historicus Hiram Bingham. Ondertussen blijven soms tegenstrijdige verklaringen van Perú en Yale over de geschiedenis en de bevindingen van hun onderzoeken de site in de aandacht brengen.

Pachakuteq zou aan de macht gekomen zijn in 1430; hij zou de verschillende sites in de omgeving van Machu Picchu gebouwd hebben. Hierdoor veronderstelt men ook dat Machu Picchu door hem gebouwd werd in de 15e E. Op het ogenblik dat de Spanjaarden 100 jaar later de omgeving veroverden, was de site al verlaten. Deze stelling wordt algemeen aanvaard.

Tijdens het koloniale tijdperk was de plaats gekend als Picchu, Piccho, of Picho en bestond uit twee delen: Machu ("oud") en Huayna ("jong").

Picchu betekent "heuvel", "berg" of "punt", maar het kan evengoed Patallaqta "stad in de hoogte" betekenen en zou de stad of het huis zijn waar de mummie van Pachakuteq werd bewaard.

In de stad van Machu Picchu leefden weinig mensen – vermoedelijk niet meer dan 200 of 300 – en kleedden allen een hoge rank in het Inka rijk. Men beschouwde hen als afstammelingen van de stichter van het Tawantisuyu rijk.

Bezoek aan de Inka stad Machu Picchu:

Om een eerste overzicht te hebben vertrek je het best van het Wachtershuis en het terras aan de Heilige Rots. Op ieder ogenblik van de dag zal Machu Picchu u hier een ander beeld geven.

Op een grondplan van de site kan je vooral twee grote delen terugvinden:

De Agrarische sector:

De landbouwterrassen maken een onmiskenbaar deel uit van de site en omringen volledig het heiligdom. Het Wachtershuis en de Heilige Rots liggen praktisch op de scheiding tussen de hogere en lager gelegen landbouwsector. Deze terrassen dienden om gedeeltelijk in de voeding van de inwoners te voorzien, maar ook om onvolkomenheden van het landschap weg te werken. Daarnaast zijn er ook colcas of opslagplaatsen voor de landbouwproducten terug te vinden.

De Hanan sector:

Dit deel omvat vooral de ingangspoort, de heilige plaatsen, paleizen, woningen, waterkanalen, centrale plaza en begraafplaatsen.

Via de ingangspoort en de vestigingsmuur kom je voorbij de resten van een steengroeve. Ga je hier naar rechts beneden dan kom je aan de Zonnetempel. Deze gebogen spits toelopende toren bevat één van de fijnste bouwwerken van Machu Picchu. Binnenin is een altaar en een eigenaardig trapezevormig venster (= slangenraam) met zicht op de site. Dit altaar wordt tijdens de zomer (juni) solstice beschenen. Dit is dan ook de reden waarom deze toren "astronomisch observatorium" genoemd wordt.

Onder dit observatorium is een bijna verborgen natuurlijke grot die heel prachtig uitgehouwen werd: een trapvormig altaar en heilige niches zijn het resultaat van deze Inka steenhouwers. De mummies die daar gevonden werden, inspireerden de naam ervan: "koninklijk mausoleum". Vermoedelijk zouden de gaten gebruikt zijn om de gouden zonnescijf op te hangen.

Vanaf het huis van de fonteinbewaarder, opzij de Zonnetempel, is een cascade van 16 opeenvolgende en met elkaar verbonden ceremoniële baden.

Vuur (Zonnetempel), aarde (Koninklijk Mausoleum), lucht (huis van de fonteinbewaarder) en water (hoofdfontein) zijn hier verenigd.

Tegenover de zonnetempel bevindt zich het Koninklijk Paleis (incawasi) waar voorname personen verbleven. Dit is te merken aan het gebruik van grote rotsblokken en de mooie architectuur.

Vorbij de steengroeve leidt een klein pad naar de Heilige Plaza: deze plaats is geflankeerd door belangrijke gebouwen:

- de Tempel met de 3 vensters (el Templo de los 3 Ventanas) met een indrukwekkend zicht op de lagergelegen plaza.

- de Hoofdtempel heeft zijn naam te danken aan de stevigheid, de grote rotsblokken en de perfecte constructie van het gebouw. Het is trouwens de enige tempel die een sub-tempel heeft (sacristie genoemd). De rots aan de linker deuropening telt niet minder dan 32 hoeken!

Op een artificiële heuvel na de Heilige Plaza ligt het meest belangrijke heiligdom van Machu Picchu: "De Intihuatana"

Deze Intihuatana werd in verschillende sites gebruikt, doch werden allen verwoest door de Spanjaarden, waardoor de zon niet meer kon aanbeden worden. Vandaar dat deze Intihuatana zo belangrijk is.

De interpretatie van de Intihuatana was vroeger de plaats waar de zon werd vastgebonden. De gevormde schaduwen door de hoekcombinaties van de rots lieten toe om de stand van de zon, de seizoenen en de bewegingen van de sterren te observeren. In combinatie met andere horizontale punten in de site vormt het een soort kalender voor de landbouw. De Intihuatana in combinatie met de omringende bergen zou eerder energiekrachten laten vrijkomen en meer de nadruk leggen op de spiritualiteit van site.

Aan de overkant is een utilitaire sector. Helemaal ten noorden van de site zijn 2 3-zijdige huizen te vinden die uitgeven op een kleine plaza; in de achtergrond bevindt zich een enorme rots: de heilige rots. Deze rots bootst de vorm van de achterliggende berg na en benadrukt nogeens de verbondenheid met de natuur. Van hieruit is het vertrekpunt om de Huayna Picchu te beklimmen.

Achter de Intihuatana leidt een trap naar de centrale plaza die de belangrijke plaatsen scheidt van de meer mondaine plaatsen daartegenover: de gevangenis groep = een labyrint van celgebouwen, (2 verdiepingen), ook Tempel van de Condor naar de rots op de bodem waar de zichtbare vorm van een condor is uitgehouwen.

Terugkerend ten oosten van Tempel van de Condor is een kleine grot en zou tevens een zonne observatorium zijn, maar dan voor de december solstice.

Nevenplaatsen van Machu Picchu:

Om de site te bezoeken heb je minstens 4 u nodig, een ganse dag is natuurlijk beter; 2 dagen is ideaal. In twee dagen kan je de site rustig bezoeken en de schoonheid van deze plaats helemaal in u opnemen. Daarbij kan dan nog de Tempel van de Maan, Huyana Picchu en de Inka brug bezocht worden. Dan is er ook voldoende tijd om tot aan de Zonnepoort te wandelen en het eerste zicht van Machu Picchu waar te nemen, zoals destijds de chasqui's die via de Inka-wegen in het heiligdom Machu Picchu aankwamen.

Bronnen:

<http://www.machupicchu.perucultural.org.pe/ingles/index.htm>

-Mariana Mould de Pease "Machu Picchu y el Código de Etica de la Sociedad de Arqueología Americana" – Peru (2003)

-Ruth M. Wright & Alfredo Valencia Zegarra: "The Machu Picchu Guidebook" – Johnson Books – Colorado (2001)

-Kenneth R. Wright & Alfredo Valencia Zegarra: "Machu Picchu. A Civil Engineering Marvel" Asce Press –American Society of Civil Engineers, Virginia USA (2000)

-Hiram Bingham – "Lost City of the Incas, the story of Machu Picchu and its builders" – Condor Books, Lima Peru (1997)

-Washington Galiano Sánchez – "Situación Ecológico-Ambiental del Santuario Histórico de Machu Picchu: Una aproximación" – Cuzco Peru (2000)

MACHU PICCHU door Pablo Neruda.

Dadme el silencio, el agua, la esperanza.
Dadme la lucha, el hierro, los volcanes.
Agedadme los cuerpos como imanes.
Acudid a mis venas y a mi boca.
Hablad por mis palabras y mi sangre.

BEGIN VAN HET EINDE

INDIANEN VAN
DE ANTILLEN
NA 1492

EEN BEKNOPT OVERZICHT
deel 2

RAYMOND PAESHUYS *

* Raymond Paeshuys is
ondervoorzitter en bibliothecaris
van onze vereniging

II DE CONQUISTA VAN HISPANIOLA.

In deze aflevering willen we dieper ingaan op de conquista van Hispaniola, het verzet en de uitmoording van de autochtone bevolking.

HISPANIOLA 1492

In 1492 was Hispaniola, zoals trouwens ook Puerto Rico, Vieques, oostelijk Cuba en enkele Virgin-eilanden, bewoond door Indianen die door de huidige antropologen/archeologen doorgaans met de term Taino⁽¹⁾ aangeduid worden. Meer concreet staan zij in vakliteratuur vermeld als Centrale of Klassieke Taino, dit om een onderscheid te kunnen maken met de Westelijke Taino (bewoners van de Bahamas, centraal en westelijk Cuba en Jamaica) en de Oostelijke Taino (bewoners van de meeste Virgin- en Leeward-eilanden).

Verder leefden op Hispaniola ook de Ciguayo en de Macorís, twee volkeren die de archeologen nog steeds voor vele vragen plaatsen.

De taal van al deze Taino-groepen behoort zeker tot het Arawak, één van de grootste en belangrijkste taalfamilies van Zuid-Amerika. Zuid-Amerika dat trouwens het oorsprongsgebied is van de Taino-voorouders, maar dat is weer een ander, zeer boeiend, verhaal waarvan vele facetten niet ten volle opgehelderd zijn.

Toen de Spanjaarden hier ten tonele verschenen, werd Hispaniola aangeduid met liefst drie namen:

- Haiti /Aiti/ Ayiti [van: ha = algemene prefix & iti = hoogte, bergland]
- Bohio [benaming voor een huistype, van: bo = hoog & io = plek, plaats]
- Quisqueya/Kwiskaya/Quizquilla [van: quis/quisqui = alle & queya = groot land/ men vindt ook de betekenis 'er is geen groter eiland' of "groot van afmeting" (Khiskheya in: J. Granberry & G.S. Vesceius. 2004: 30)]

(deze en volgende verklaringen van namen naar: Alfred Carrada. The dictionary of the Taino language. 2003/ Cayetano Coll y Toste. Encyclopedía Clásicos de Puerto Rico. 1972/ Diccionario Taino en línea (=La primera edición del diccionario moderno Taino – alles internet informatie – en E. Miner Solá. 2006).

Er gaan trouwens reeds lang stemmen op om het eiland te herdopen in Quisqueya (Odette Roy Fembrun. Renommons l'île: Quisqueya, non pas Hispaniola. 2000/2006. Internet informatie.)

Columbus doopte het eiland aanvankelijk 'La Isla Española' 'Het Spaanse Eiland', later La Española of kortweg Española. Dit werd al vlug Hispaniola.

In 1697, bij het Verdrag van Rijswijk, werd het eiland verdeeld: het westen kwam aan Frankrijk, het andere deel (San Domingo) bleef Spaans.

In 1795 kwamen de Fransen in bezit van het hele eiland. In 1808 werd het oostelijk deel opnieuw Spaans en dit werd in 1844 de onafhankelijke Dominicaanse Republiek.

Bij de proclamatie van zijn onafhankelijkheid op 1/1/1804 nam het westelijk deel van het eiland (sedert de Franse kolonisatie bekend onder de naam Saint-Domingue) terug de Indiaanse naam Haïti aan. Het gehele eiland raakte toen bekend onder deze naam.

In 1930, om de verwarring te beëindigen tussen Haïti (de republiek) en het gehele eiland, besloot het U.S.G.B. (United States Geographic Board) unilateraal het gehele eiland nu terug Hispaniola te noemen. Reeds in 1934 protesteerde de historicus Edmond Mangonès (tijdens een conferentie te Montevideo) tegen deze beslissing van het U.S.G.B. (Bulletin de la Société d'histoire et de géographie d'Haïti. 1934. Vol. 5, 15)

Voor de Taino (= goed, nobel; "wij de nobele mannen") bestond eigenlijk geen overkoepelende naam. Elke subgroep werd toen genoemd naar de streek waar zij woonde of naar de plaatselijke hoofdman (cacique).

De Taino leefden in, soms tamelijk grote, permanente dorpen (yucayeque) met een cacique aan het hoofd. Zijn titel was 'guaoxeri'. Verschillende dorpen samen vormden een district/subcaciazgo, met een eigen districthoofd 'bahari', het belangrijkste dorpshef. Verschillende districten vormden dan weer een regionaal hoofdmanschap (E.:chieftdom/chieftainship – F.:chefferie – Sp.:caciazgo), geleid door de meest prominente district cacique, de 'matunheri'. Deze laatste was voor de Spanjaarden natuurlijk de 'koning'. Het hoofdmanschap kunnen we een politiek, economisch en ideologisch systeem noemen tussen stamstructuur en een echte staat in (S. Robiou Lamarche. 2005: 69/ M. Panoff & M. Perrin. 1973:57-58/ W.A. Haviland. 1991: 293).

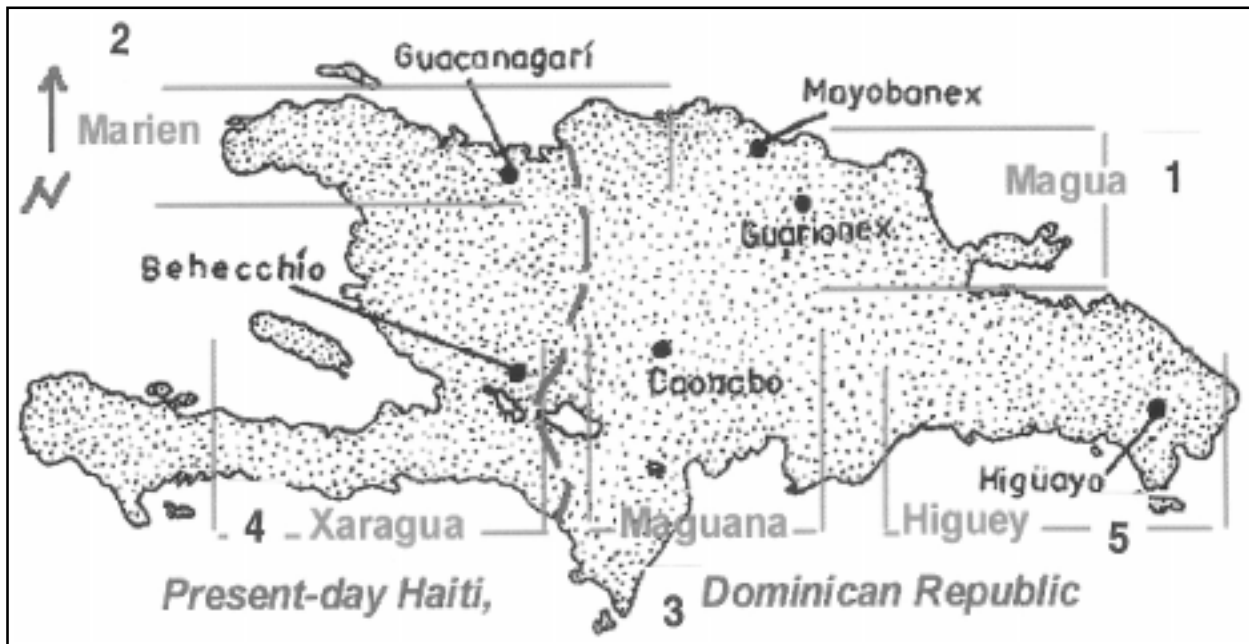
De regio's/caciazgos werden wel met een bepaalde naam aangeduid.

In enkele bronnen (o.a. bij B. de Las Casas en P. Martire d' Anghiera; in: S. Robiou Lamarche. 2005: 70 en J. Granberry & G.S. Vescelius. 2004: 9) vinden we ook een indeling van het eiland in wat de Spanjaarden 'provincies' noemden. Vijf in totaal, van west naar oost: Guacayarima (het westelijke schiereiland) – Bainoa – Cayabo – Hyabo (Huabo) – Caicimu (Caizcimú), nu het uiterste oosten van de Dominikaanse Republiek.

Deze 'provincies' zijn denkkelijk een zuiver geografische indeling, doorsnijden de caciazgos, en zijn politiek gezien van geen belang. Enkele namen duiken wel op als subcaciazgos.

Kaart 1. De vijf 'provincies'
(naar J.Granberry &
G.S.Vescelius)

Kaart 2. De vijf cacicazgos
(informatie internet)

Regio's van Haïti-Bohio-Quisqueya

We onderscheiden voor het gehele eiland (dat we gemakshalve maar Hispaniola zullen noemen, hoe koloniaal geladen deze term ook is), naar gelang de bron, 5 à 6 regio's:

Maguá – Marién – Maguana – Xaragua – Higuey – Ciguayo-Macaris. Het is voornamelijk B. de Las Casas (1992: 52-58) die ons de meeste inlichtingen verstrekt over deze regio's en onderstaande opsomming danken we aan hem. Tevens werd beroep gedaan op I. Rouse ⁽²⁾ (1963: 528-529), E. Miner Solá (2006: 50) en F. Barnichta (2004).

1. Maguá: [van: maguá = vallei, weiland/ volgens B. de Las Casas (1992: 53) = rijk van de vlakte]

Gelegen in het noordoostelijk centrale deel van het eiland ('1' op kaart 2), tevens het meest volkrijke gebied. Deze regio omvatte het door de Spanjaarden fel begeerde gebied van Cibao ⁽³⁾ [ciba = steen & a(o) = overvloed] met zijn goudvelden.

Subcacicazgos:

Bohio [van: bo = hoog & hio/io = plaats]

Bonao [van: bo = hoog & nao = rivier, stroom]

Canabacao [van: cana = bep. palmboom & ba = waar men tegenkomt & cao = kaap, klip; ook graafstok]

Ciguay [van: ci = hoofd & guay= tussenwerpsel van verbazing, schrik, grote verwondering, bericht, waarschuwing]

Cotui [verklaring onbekend, mogelijk van: cotuy = een rubberboom; van de rubber werden de ballen voor het balspel vervaardigd]

Cubao [van: cuba/coba = waar er vruchtbare grond is & (a) = overvloed]

Door B. de Las Casas vermeld als onderdeel van Boven Macoris.

Macoris [van: macori = bepaalde boom – cupania

oppositifolla/ een mogelijke alternatieve verklaring:

ma = niet & ku = vriend, vriendschappelijk & ri = volk; dus onvriendelijk, vreemd, vreemdeling]

In vele Arawak talen komt de term 'maku' in de betekenis van 'potentieel onvriendelijk volk want niet-Arawak' voor. Zelfs in het verre zuidoostelijke Bolivia duiden de Arawak sprekende Chané er hun niet Arawak burenen, de Mataco, mee aan.

Samana [van: sa(o) = grote weide, weidegrond & mana = vlek, plek?]

Voor Ciguayo en Macarís zie verder.

2. Marién: [van: marien = arm, ma = zonder & rien = verklaring onbekend]

Het noordwestelijke deel van het eiland, nu noordelijk Haïti en het noordwestelijke deel van de Dominicaanse Republiek (República Dominicana –R.D.- '2' op kaart 2).

Subcacicazgos:

Bayahadaxabon	[van: baya = variëteit van de calebasboom & adax = onbekende betekenis & abon = stroom]
Baynoa	[van: baino = heuvel]
Guahaba	[van : gua = denominatief prefix, of 'hij die is' & aba = een struik]
Hatiey	[van: ha = veralgemenend prefix & ti = hoogte & ey = van...]
Iguamuco	

3. Maguana: [van: magua = vallei, weiland & na = klein/ = kleine weide]

Binnenland en kustgebied van westelijk R.D. ('3' op kaart 2).

Subcacicazgos:

Azua	[drank van gefermenteerde maïs]
Banique	[van: bani = ebbenhoutboom & (e)que = klein, kleiner]
Haiti	[van: ha= veralgemenend prefix & iti = hoogte, bergland]
Maniey	[van: mani = bepaalde plant & ey = van...]

4. Xaragua (Jaragua): [inheemse naam voor een bepaalde boom]

In het zuidwesten van het eiland, nu het zuidelijk deel van Haïti en het aangrenzend gebied van R.D. ('4' op kaart 2).

Volgens I. Rouse (1992: 8 [kaart]) leefden echter op het meest westelijke deel van Xaragua, op het schiereiland Guacayarima (het zuidwestelijke schiereiland van Haïti), geen Centrale doch Westelijke Taino. Nadere gegevens hieromtrent ontbreken echter maar het wordt bevestigd door J. Granberry & G.S. Vescelius (2004: 11, 10-krt.). Zij duiden hen aan als 'Hispaniola Ciboney'

Subcacicazgos:

Baoruco	[van: bao = van minder belang & uco = kleiner]
Baynoa	[van: baino = heuvel]
Cayguani	[van : cay = eiland & guani = kolibri, sun-sun]
Cahay	[van: ca = toekennende prefix & hay: onbekende betekenis]

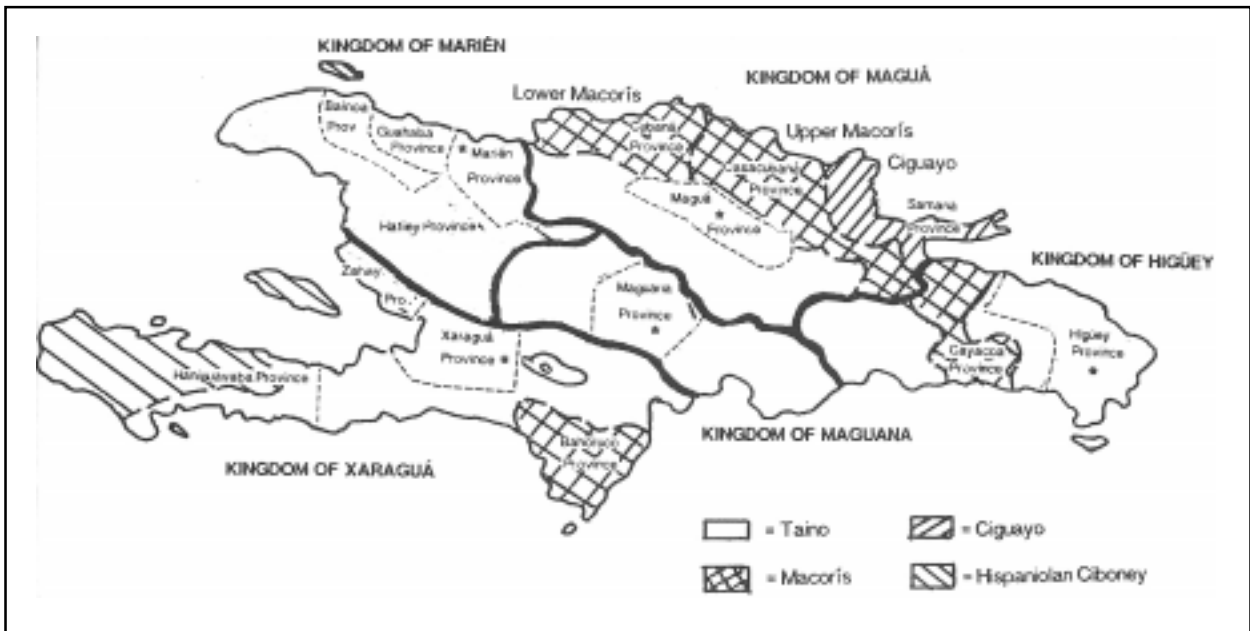
- Guacayarima [van: guaca = kuil, groeve, holte & yarima = achterste]
- Haniguayagua [van: ha = prefix & nigua = klein & yagua = deel van de palm]
- Yoquimo [onbekende betekenis]

5. Higüey: [van: hi = lidwoord & guey = bron, waterreservoir, regenwatervoorraad]

Uiterste oosten van het eiland, aan de Mona Passage ('5' op kaart 2). Gebied waar in 1496 de stad Santo Domingo, de nieuwe hoofdstad van Hispaniola, werd gesticht. Het eiland Saona, tegenover de zuidkust, behoorde ook tot Higüey.

Subcacicazgos:

- Adamanay [onbekende betekenis]
- Boya [= slecht]
- Cayacoa [van: caya = naam van een boom & coa = kaap, klip; ook graafstok]
- Hicayagua [van hi = de & caya = naam van een boom & gua = van...]
- Macao [soort schaaldier]

Kaart 3. Ciguayo-Macoris (naar J.Granberry & G.S. Vescelius)

6. Ciguayo - Macoris:

In tegenstelling tot de traditionele zienswijze omtrent de politieke organisatie van de historische Taino blijkt er, doorheen geheel de Grote Antillen, een mozaïek aan chiefdoms te hebben bestaan gaande van simpele tot zeer complexe (L.A.Curet & J.R. Oliver. 1998: 222-223). Geen wonder dat er over de grenzen en het bestaan van sommige, al dan niet zelfstandige, cacicazgos meningsverschillen bestaan.

Zo was volgens J. Granberry & G.S. Vescelius (2004: 18, 26-33) e.a. Hispaniola, ten tijde van de conquista, bewoond door drie verschillende etnische/ taal groepen: de Taino (Centrale en Westelijke Taino), verdeeld over 5 "koninkrijken", de Macoris verdeeld over twee verschillende "provincies" (Boven en Beneden Macoris) en de Ciguayo in Oost- R.D.

De meeste bronnen geven echter voor Hispaniola slechts de 5 hoger vermelde regio's/ cacicazgos op, hoewel B. de Las Casas en andere bronnen uit het begin van de 16^e eeuw een duidelijk onderscheid maakten tussen de, onderling onverstanebare, inheemse talen Taino, Ciguayo en Macorís.

Recent (2004) zijn het vooral J. Granberry en G.S. Vescelius die, in een met vroegere gegevens samengesteld boek, dieper ingaan op die voornamelijk taalverschillen.

Een regio Ciguayo wordt wel vermeld op de kaart van P. de Charlevoix uit 1730-31 in zijn " Histoire de l'isle espagnole ou de S. Domingue", afgedrukt in I. Rouse. 1963: 529. I. Rouse vermeldt in zijn standaardwerk uit 1992 'The Tainos' (blz. 5, 144, 146, 153) wel de Ciguayo, maar niet de Macorís.

A. Carrada noemt, zoals reeds vermeld, zowel de Ciguayo als de Macorís subcacicazgos van Magua (2003 .The dictionary of the Taino language: Cacicazgos in Hispaniola at the beginning of 1500: [2]/ Names of villages, cacicazgos, provinces, regions: [3, 6]).

Ciguayo

De Ciguayo leefden op het schiereiland Samana en het kustgebied rond de Escocesa Golf, in het oosten van Hispaniola.

'Ciguayo' is, zoals ook Macorís, een Taino woord met als mogelijke betekenis 'Groot Hoofden' (De Spanjaarden noemden hen 'Cabezones').

B. de Las Casas beschouwt hen burens van de Boven Macorís (1875. V: 486; in J. Granberry & G.S. Vescelius. 2004: 13,17), die een andere taal spraken en schrijft dat over die 'provincie' Ciguayos een 'vazal' van cacique Guarionex van Maguá heerste (B. de Las Casas. 1992: 54).

Ook andere auteurs zien in de Ciguayo-Indianen een afzonderlijk volk met een aparte taal en verschillend in gewoonten van de Centrale Taino. Noch het balspel met balspelveld noch de areito-zangen en ceremonieën vormden elementen van hun cultuur (A. Carrada. Op.cit. 2003).

Volgens Chr. Columbus werd hier goud aangeduid met de term 'tuob', terwijl in de andere delen van Hispaniola 'caona' het meest gebruikelijk woord voor goud was ('nozay' of 'nuzay', 'nuçay' was de aanduiding voor goud op Guanahari [San Salvador – Bahama's]) (Chr. Columbus. 1979a: 197-198).

Het lang gedragen hoofdhaar, naar achter getrokken en samengebonden (in een paardenstaart [R.H. Fuson. 1991: 195]) en met pluimen versierd, de zwarte lichaamsbeschildering, de grootte en de vorm van de gebruikte bogen doen o.a. M. Veloz Maggiolo (Sobre caribes, cicuayos y tainos. Listin diario [Ed. digital/ www.listindiario.com]) besluiten dat het hier om een afzonderlijke groep gaat. Van dezelfde mening is M.A. Garcia Arevalo (1994: 96-97) en A. Schulze-Thulin (2005: 168).

Volgens A. Zayas y Alfonso (Lexicografia antillana, I. Habana, 1931: 199-200; gecit. in: I. Rouse. 1962: 522vn) is Ciguayo de naam die de Taino hen gaven en refereert dit naar het feit dat zij hun haar langer

lieten groeien dan de Taino.

I. Rouse vernoemt Ciguayo én Taino (1963: 522,528,539) en vermeldt het exclusieve gebruik van pijlgif bij de Ciguayo (1963: 533), hun lange haren, zwarte lichaamsbeschildering (houtschool), veren hoofdtooi (papegaaienveren) en hun grote en sterke bogen (1963: 539).

A.R. Highfield (1999: 155): 'De Ciguayo woonden in het cacicazgo Macorix'. Het wordt nu helemaal verwarrend! Hij stelt zich de vraag of de Ciguayo niet de afstammelingen zijn van een ouder volk dat ooit de Grote Antillen bewoonde vóór de komst van de Arawak-sprekende groepen.

Ook José Barreiro (1990: 66-77) bericht over de 'Macorixes', een volk verdeeld over twee cacicazgos namelijk Maguana en Higüey, en de Ciguayo. Ze (Macorixes en Ciguayo) zouden zich onderscheiden van de Taino en bekend staan als behendige boogschutters. Ze vochten tegen de meer zuidelijke 'Carib' en brachten als het ware de weegschaal in evenwicht in die strijd. De meer vredelievende Taino voorzagen de Macorixes en Ciguayo dan dikwijls weer van voedsel.

S.M. Wilson (Hispaniola: Caribbean chiefdoms in the age of Columbus. 1990) beweert dat er gezegd werd dat de Macorixes en de Taino elkaar niet verstonden, maar dat de taal der Macorixes mogelijk gelijk was aan het Ciguayo.

W.F. Keegan (1992: 11/ 1999: 116,117) en H. Petitjean Roget (1999: 174) vernoemen Ciguayo en/of Macoris als subgroepen of te onderscheiden groepen der Taino.

De Ciguayo worden steeds beschouwd als een der krijgszuchtigste Indianen van de Grote Antillen en in dit verband vergeleken met de 'Cariben' (Kalina).

Reeds op 13 januari 1493, tijdens zijn eerste Amerika-reis, maakte Chr. Columbus kennis met deze 'strijdlustige' Indianen in de omgeving van Cabo Samana- Golfo de las Flechas. Hij spreekt van bogen "zo groot als die in Frankrijk en Engeland" en van pijlen zonder veren, soms voorzien van een vistand, die lijken op de spiesen van de andere groepen. Hij oordeelde dat zij tot de gevreesde 'Canibes' of 'Caribes' moesten behoren (C.Columbus. 1979a: 196- 203/ Ph. Theunissen & L.K. Cumps. 1992: 199- 204/ R.H. Fuson. 1991: 195-199).

Zo goed als vast staat dat noch Ciguayo noch Macoris tot de Cariben behoorden. Deze stelling van Chr. Columbus werd reeds weerlegd door B. de Las Casas die bevestigt dat er nooit 'Cariben' op Hispaniola woonden (B. de Las Casas gecit. in: C. Columbus. 1979a: 197, vn 212)

J. Granberry en G.S. Vescelius trachten in hun 'Languages of the Pre-Columbian Antilles' (Tuscaloosa, 2004) met de weinige woorden die resten van het Ciguayo deze taal in een grotere taalgroep te plaatsen (blz. 27- 31). Een ingewikkelde analyse en linguïstische vergelijkingen van het monosyllabische woord voor goud 'tuob – twób – twóbé' en de analyse van de toponiem 'Quizquilla' doen hen besluiten dat het Ciguayo zeker geen Arawak taal is. Mogelijk behoort de taal tot de Tol⁽⁴⁾-talen (Honduras), die op hun beurt zouden behoren tot de gro-

tere Hokan⁽⁵⁾-taalgroep. De oervorm van 'tuob' zou dan de betekenis hebben gehad van '(vuur)steen' of 'metaalbevattend erts'. Proto-Ciguayo zou van het Proto-Tol zijn afgescheiden en de Grote Antillen bereikt hebben vóór 3.000 v.o.t.

Macorís (Macorix, Macorixes, Maçoriques)

Macorís is een Taino woord met als betekenis 'onvriendelijk, vreemd, volk'.

B. de Las Casas onderscheidt twee groepen, of twee dialecten of twee gebieden; dit is niet zo heel duidelijk: Beneden Macorís en Boven Macorís.

Beneden Macorís:

omvat de regio Cubana in het noordwesten van het cacicazgo Maguá (ongeveer het gebied van Monte Cristi tot Puerto Plata, en van de kust landinwaarts tot in de buurt van Santiago).

Boven Macorís:

omvat de regio Casacubaná in het noordoosten van het cacicazgo Maguá en het grensgebied met het cacicazgo Higüey (ongeveer van Puerto Plata tot Nagua en van de kust tot San Francisco de Macoris). In Higüey loopt het gebied tot de Zuidoost kust rond San Pedro de Macoris in de Cayacoa regio.

Op de kaart 'Hispaniola in 1492' (J.Granberry & G.S. Vescelius. 2004: 11/ Kaart 3) wordt ook de 'provincie' Bahoruco (het gebied ten Zuiden van Sierra de Baoruco) als Macorís taalgebied bestempeld. In de tekst wordt hiervan geen melding gemaakt. Op de kaart 'Antillean languages in 1492' (op.cit.: 14) is deze zuidelijke groep Macorís echter niet meer aangeduid. Wel vermeldt S. Robiou Lamarche (2005: 71) in het uiterste oosten van het cacicazgo Xaragua het bestaan van marginale groepen ('grupos marginados'). En het is juist B. de Las Casas die het Macorís een quasi vreemde en barbaarse taal vindt ('cuasi como lengua extraña y bárbara') (J.Granberry & G.S. Vescelius. 2004:13- 16). Zijn die 'marginalen' Macorís?

Om de zaak helemaal ingewikkeld te maken verwijst J. Granberry in 'Lucayan toponyms' (Journal of the Bahamas historical society. 1991, vol. 13,1: 4; gecit. in A. Schulze- Thulin. 2005: 151) naar de niet-Arawak sprekende Macori uit Noordwest Hispaniola, nabij de Spaanse nederzetting Isabela, niet te verwarren met de Macorix (Maçoriges) uit het Noordoosten van het eiland.

Ondanks de begrippen Beneden en Boven Macorís hebben we hier toch te doen met één taal met twee te onderscheiden dialecten, wat ook door de Las Casas onrechtstreeks wordt bevestigd. Hij vermeldt drie talen voor Hispaniola (Taino, Ciguayo en Macorís) en niet vier. In dit verband willen we pater Ramón Pané citeren: "De Lord Admiraal [Chr.Columbus] vertelde mij [R.Pané] toen [maart 1495] dat de taal gesproken in de provincie van Magdalena, Macorís, verschillend was van de andere en niet werd verstaan doorheen het land" (R.Pané. 1999: 33-34). Pané klaagt zelfs bij Chr. Columbus dat hij bij cacique Guarionex moet gaan verblijven. Guarionex die wel 'algemeen beschaafd Taino' (de 'universele taal' zoals Columbus haar noemt)

sprak, terwijl hij (Pané) geen andere taal kent dan het Macorís. Hij vraagt Columbus de hulp van het Nuhirey⁽⁶⁾-volk die beide talen blijkt te kennen.

B. de Las Casas verklaart dat R. Pané inderdaad alleen Macorís sprak. Macorís was: "bijna als een vreemde en barbaarse taal, omdat de universele taal de meest gepolijste en heldere [taal] was" (Historia de las Indias; I.:hoofdst. 110; gecit. in R. Pané. 1999: vn 147).

Ook Fernando Ortiz en Pedro Henríquez Ureña (gecit in: J.J. Arrom. 1999b: XXVIII) brengen in dat Pané geen Taino sprak maar Beneden Macorís: "één van de drie talen van Quisqueya".

J.J. Arrom (1999: XIX) en R. Pané (1999:33, 34) geven Magdalena op als andere benaming voor Macorís.

Linguïstisch onderzoek naar de oorsprong van het Macorís en de samenhang met andere talen is, wegens het zeer beperkt gekende aantal woorden, een moeilijke opgave.

Granberry en Vescelius besluiten dat het Macorís tot het Arawak behoort, maar niet tot dezelfde lijn als het Taino- of het Eyeri⁽⁷⁾-Arawak (het Noordelijk Maipura). Zij tippen voorlopig op de uiterst zuidelijke sectie van de Guiana kust als oorsprongsgebied. Zij benadrukken dat ook een niet-Arawak oorsprong aan de basis van het Macorís kan liggen. Er zijn (en dat zal helaas wel blijven) te weinig woorden gekend om een valabele theorie op te bouwen.

Ook enkele archeologen trachten de herkomst van de Macorís te achterhalen (Veloz Maggiolo, M., E. Ortega & A. Caba Fuentes. Los modos de vida Meillacoides y sus posibles orígenes. 1981). Zij koppelen de archeologische Meillac⁽⁸⁾-cultuur van Noord-Hispaniola aan de etnische Macorís. Zij zien ook overeenkomsten/beïnvloeding tussen die Meillac-Macorís cultuur enerzijds en het Mabaruma⁽⁹⁾-complex van de Guianas anderzijds. Hier ligt, volgens hen, dan ook het oorsprongsgebied van dit niet-Taino Arawak sprekende volk. De migratie vond plaats op het einde van de 8ste eeuw o.t., toevallig ook de periode dat voor het eerst Meillac aardewerk opduikt. I. Rouse kan zich echter niet vereenzelvigen met deze stelling (1992: 96- 99). Hij ziet geen overeenkomst tussen beider aardewerk, noch is er vergelijkbaar aardewerk gevonden op de Kleine Antillen, een logische tussenstap tussen de Guianas en de Grote Antillen. Ook Granberry en Vescelius (2005: 33) hebben omtrent deze vergelijking hun twijfels.

Dieper ingaan op deze archeologische twistvraag zou ons te ver doen afdwalen van het onderwerp 'Hispaniola in de 15^e eeuw', met de noodlottige strijd van de Taino en hun einde als zelfstandig volk.

Caciques

Gelukkig zijn de namen van verschillende caciques bekend gebleven. Hun leven, maar vooral hun levenseinde belichten de tragische geschiedenis van hun volk.

Bij de onderstaande naamsverklaringen maakten we weer gebruik van de aantekeningen van Alfred Carrada (The dictionary of the Taino language. 2003).

Marién

Guacanagarí (Guacanagarix, Goacanagaric; en verkeerdelijk Guacamari bij D. Chanca):

- van: gua = de, hij die
cana = benaming van een boom
hari/ari = aanduiding voor een eretitel

Xaragua

Behechio (Behekio,Bohequio, Bohechio):

- van: be ?
ekio, mogelijk eque of ek(e) = mindere, klein
io = regio, streek, gebied

Behechio overleed tussen 1496 en 1502.

Anacaona (de zuster van Behechio):

- van: ana = bloem/ beter, het beste
coana = goud

Maguá

Guarionex (Guarionix)/ El Bravo Señor:

- van: gua = de, hij die
ari = stroom, rivier
ona = geel, goud?
ex = van
eventueel van: guari = groot
ona = geel, goud?
ex = van

Maguana

Caonabo (Canoabo (D.Chanca 1979: 67)/ Cahonaboa (C.Columbus. 1979: 108):

- van: caona = goud
abo = meervoudsaanduiding, mogelijk dus 'overvloed'; of
bo = tot werkwoord makende suffix/
= ook 'vader'

Volgens B. de Las Casas is Caonabo van Lucayo (Westelijke Taino, Bahamas)

origine (1958: 212; gecit. in W.F. Keegan. 2006: 33- 34).

Caonabo versterkte zijn prestige en macht door zijn alliantie met Behechio de matunheri (voornaamste cacique) van Xaragua. Deze alliantie werd bezegeld door Caonabo's huwelijk met Anacaona, de zuster van Behechio.

Manicaotex (Manicatex, Manicato; de broer van Caonabo):

- van: manicato = sterk, dapper,moedig
ex = van

Higüey

Cayacoa:

- van: caya = naam van een boom
abo = meervoudsaanduiding, overvloed

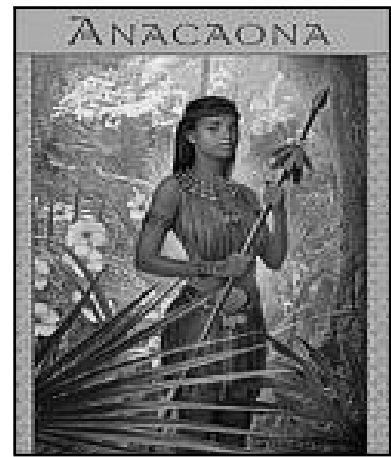
Higuanama (Yguanama):

- van: hi = lidwoord
guana = hagedis
(a)ma = bron, vers water

Ciguayo

Mayobanex:

- van: maya = een plant
o = waar er zijn

Afb. 1. Tekening op de cover van het boek 'Anacaona, Golden Flower', van Edwige Danticat.

Afb. 2 Guacanagari

bana = grote plaats

Macorís

Guatiguaná

van: gua = suffix die afkomst aanduidt
 ti = hoog
 guaná = hoedanigheid of titel bepalend (naast de betekenis hagedis en een bepaalde boom)

mogelijke betekenis: komende van hoge afkomst

Heerste over de Macorís vanuit een dorp aan de Rio Yaque, een 10- 12 zeemijlen verwijderd van de Spaanse nederzetting Santiago (W.F. Keegan. 2006: 25)

Guacanagari 1492- 1493

Eind december 1492 voer Chr. Columbus langs de noordkust van het huidige Haïti. Deze kust en het gebied diep het binnenland in, behoorde tot het hoofdmanschap Marién. De eerste Amerika- reis van Columbus bereikte, met de verkenning van deze noordkust een hoogtepunt.

Met de Indianen van dit gebied maakte hij reeds kennis op 16, 17 en 18 december en ontmoet ook een cacique, die hij 'gouverneur' noemt. Deze cacique wordt echter niet bij naam genoemd.

Met de voornaamste cacique van Marién Guacanagari, of beter met zijn onderdanen maakten de Spanjaarden kennis op zaterdag 22 december 1492. De cacique zond namelijk een grote kano (canao) met verschillende inzittenden, waaronder een belangrijk raadgever of een subcacique, naar Columbus om deze uit te nodigen aan land. Als geschenk zond hij Columbus een gordel waaraan, in plaats van een 'beurs' een maskertje (denkelijk een zemi-godheid) hing. Dit maskertje had twee grote oren, een tong en een neus van gehamerd goud (I. Olazagasti. 1999: 136). Ook de volgende dagen heeft Columbus verschillende gouden geschenken ontvangen o.a. twee grote platen goud, een gouden masker, een kroon en vier stukken goud ter grootte van een hand . Columbus moet in de wolken geweest zijn met deze geschenken...eindelijk volop goud!

De verkregen gordel doet sterk denken aan de post-conquista gordel nu bewaard in het Volkenkundig museum van Wenen, enkel zijn de toevoegsels hier van spiegelglas, messing, pitten en schelpen (Das Altertum der Neuen Welt. 1992: 125, afb. 31/ Gold und Macht. 1987: 18, cat nr 1.12).

Had het ontvangen van deze gordel een diepere betekenis te vergelijken met het wampum⁽¹⁰⁾-gebruik bij Indianen in het noordoosten van Noord-Amerika (een verzegeling bij het afsluiten van onderhandelingen en overeenkomsten)?

Meermaals benadrukt Columbus de vrijgevigheid van de Indianen en plaatst dit in schril contrast met de hebzucht van de Spanjaarden. De Indianen die als tolken fungeerden en die de Spanjaarden reeds van op de Bahamas vergezelden, begrepen de Marién Taino soms niet al te best. Tussen de Westelijke Taino (uit Cuba en de Bahamas) en de Centrale Taino blijkt dus ook, naast culturele, een taalverschil te heb-

ben bestaan.

(C. Columbus. 1979a: 162/ Ph. Theunissen & L.K. Cumps. 1992: 174-175/ R.H. Fuson. 169-170).

In zijn dagboekantekeningen van 22 tot 24 december heeft Columbus het dikwijls over caciques. Het is evenwel niet duidelijk of hij telkens Guacanagari bedoelt of een andere leider. Columbus (bij monde van B. de Las Casas) geeft toe niet te begrijpen of ze met 'cacique' de koning of de gouverneur bedoelen. De Las Casas schrijft: " Om een voornaam persoon aan te duiden hebben ze nog een ander woord: nitaino, maar hij (C.Columbus) wist niet of ze hiermee een edelman, een gouverneur of een rechter bedoelen" (C.C.1979a: 165). In de verschillende vertalingen worden termen als 'heer', 'heerser', 'hoofdman', 'prins' en 'cacique' gebruikt, soms door elkaar in één bron.

Dan volgt de, voor Columbus en zijn gezellen, rampzalige nacht van maandag 24 december op dinsdag 25 december 1492.

Rond middernacht en bij kalme zee, wanneer Columbus en andere verantwoordelijken slapen, laten zij het roer van de Santa Maria over aan een scheepjongen. Nauwelijks merkbaar loopt het schip, door de stroming gedreven, op een bank (of een rif) vast. Dit gebeurde ten oosten van Punta Santa (de huidige Cap Haitien). Alle ingrepen ten spijt om het schip weer drijvende te krijgen (o.a. het kappen van een mast), maakte de Santa Maria steeds meer slagzij en was niet meer te redden.

Columbus geeft bevel aan Diego de Arana (gerechtsdienaar of wapenmeester van de vloot) en Pedro Gutiérrez (vertegenwoordiger van het Koninklijk Huis) om met een kleine boot naar Guacanagari te varen en hem te verzoeken met zijn kano's naar de plaats van het onheil te komen. Het dorp van Guacanagari lag slechts een 5 à 6 mijl van de zandbank verwijderd.

Alle mannen van het dorp werden met grote kano's naar het zinkende schip gestuurd om te helpen de lading uit het schip te bergen. Hierbij zal de cacique, bijgestaan door zijn broers en verwanten, persoonlijk meewerken. Guacanagari zag erop toe dat alles wat naar de oever werd gebracht daar ook volkomen veilig lag. In een nabij gelegen dorp liet hij zelfs enige hutten leegmaken om alle geredde goederen te kunnen opslaan en bewaken. Hier past het B. de Las Casas integraal te citeren: "Hij (Guacanagari) en heel zijn volk, zegt de Admiraal, weenden, zodanig zijn het liefdevolle mensen en zonder begerigheid..." (C.Columbus. 1979a: 170).

Op 26 december reeds laat Columbus Guacanagari kennis maken met de efficiëntie van de Spaanse wapenuitrusting (handboog [R.H. Fuson. 1991: 177] of de Turkse boog en donderbus [Ph. Theunissen & L.K. Cumps. 1992: 183]) en later met de draagkracht van een kanonschot (waarbij Columbus de flank van zijn vastgelopen vlaggenschip liet doorboren).

We kunnen stellen dat Guacanagari en Columbus bondgenoten/ handelspartners zijn geworden. De ene, Guacanagari, ziet de andere, Columbus, als bondgenoot in zijn strijd tegen de gevreesde 'Cariben'. Terwijl Columbus Guacanagari ziet als bevoorradere van goud, want

zegt de Las Casas niet: "De Admiraal dacht dat koning Guacanagari iedereen verboden moet hebben goud te verkopen aan de christenen, zodat alles langs zijn handen moet gaan" (dagboek 29/12/1492 en 1/1/1493).

Was het trouwens wel tegen de 'Cariben' (zo die al leefden op Hispaniola) dat de cacique de hulp en vooral de wapens van Columbus nodig had? Had Guacanagari niet eerder een machtsstrijd met de andere caciques voor ogen? De gebeurtenissen rond La Navidad en die van 1495 blijken deze laatste veronderstelling te staven.

Ter hoogte van de plaats waar de Santa Maria strandde, laat Columbus een versterking bouwen. Hij laat er 39 (41 ?) Spanjaarden achter onder bevel van Diego de Arana, Pedro Gutiérrez en Rodrigo de Escobedo. Om hen de mogelijkheid te geven te ruilen en te onderhandelen met de Indianen, liet Columbus hen alles wat uit het vlaggenschip gered was (stukken artillerie, een sloep en allerlei materialen) en ook voor een vol jaar scheepsbeschuiten, wijn en munitie. "Zo hoop ik dat ik, wanneer ik terugkom, een grote hoeveelheid goud zal vinden...", aldus de Admiraal.

En zo ontstond La Navidad (Navidad, Puerto Navidad), de eerste Spaanse nederzetting in wat voor hen een 'Nieuwe Wereld' was. (C. Columbus. 1979a: 171-183)

Sedert 1983 worden er opgravingen verricht in de site gekend als 'En Bas Saline' door Kathleen Deagan (Florida Museum of Natural History, Gainesville), later bijgestaan door José M. Cruxent (Univ. Francisco de Miranha, Venezuela) om La Navidad en omgeving te ontsluiten.

Het afscheid met Guacanagari (op 2 januari 1493) was hartelijk, en hiermee eindigt dan de eerste... en laatste vredige ontmoeting tussen een Taino cacique en Europeanen!

(C. Columbus. 1979a: 171- 183/ R.H. Fuson. 1991: 173- 186/ K. Sale.1991: 115-117/
H. Colón. 1991 : 66-72)

Op vrijdag 4 januari 1493, bij zonsopgang, licht Columbus het anker en zet zijn tocht verder langs de noordkust van Hispaniola (zie cacicazgo Ciguayo) om uiteindelijk op 15- 16 februari 1493 één van de Azoren-eilanden in zicht te krijgen.

AANTEKENINGEN

(1) Taino:

De term 'Taino' werd pas gebruikt door Constantine S. Rafinesque in 1836 (in zijn 'The American nations'), en dit om een onderscheid te maken tussen de Arawak- taal en -autochtonen van de Grote Antillen en de Eyeri der Kleine Antillen. (I.Rouse.1963: 521 vn 9).

In 1871 gebruikte D.G. Brinton de term 'Island Arawak' als taalaanduiding.

(2) Rouse, (Bejamin) Irving:

Antropoloog en archeoloog. 1913- 2006.

Grondlegger en autoriteit op het gebied van de moderne archeologie van het circum-Caribische gebied. Heel zijn carrière verbonden aan het Peabody Museum en de Yale University. Ontwikkelde nieuwe archeologische methoden, analyseerde aardewerk, was gezaghebbend op het gebied van chronologie, classificatie en typologie.

Ondernam met collega's en studenten archeologisch onderzoek op verschillende Antilliaanse eilanden, Venezuela en Florida.

Publiceerde verschillende standaardwerken.

Hoewel zijn opvattingen over het verloop van de precolumbiaanse geschiedenis van de Antillen nu door velen als te rechtlijnig wordt beschouwd, is de door hem ingevoerde nomenclatuur nog steeds in gebruik.

(3) Cibao:

Cibao was oorspronkelijk bij de Taino een woord om het rotsachtige land van de centrale bergketen (Cordillera Central) aan te duiden.

Nu voornamelijk gebruikt om de vruchtbare vallei, gelegen tussen de twee bergketens, aan te duiden. De Cibao-vallei wordt in het noorden begrensd door de Cordillera Septentrional en in het zuiden door de Cordillera Central. Een brede rivier, de Rio Yaque del Norte (Rio Yaque), loopt in een oost- west richting door de vallei. Een aantal, in noord- zuid richting lopende zijrivieren (o.a. Rio Cana, Rio Gurabo en Rio Mao), zijn met de Rio Yaque verbonden.

De vallei kan verdeeld worden in 2 grote landstreken: Westelijk Cibao en de Vega Real. Deze laatste bezit 's lands vruchtbaarste en diepste grondlaag. Tabak, reeds door de Taino geteeld, is één van de voornaamste winstgevendende gewassen.

De Westelijke Cibao is minder vruchtbaar, maar levert toch een belangrijke landbouwproductie op.

Dit gebied wordt droger en droger naarmate men zich van oost naar west verplaatst.

(Bron: Dominican Republic Project)

(4) Tol (Tolan) – Jicaque

Taal waarvan twee verschillende dialecten gekend zijn : West- Tol of El Palmar Tol (nu uitgestorven) en Oost- Tol of Jicaque in Centraal- en Noord- Honduras. In het Departement Yoro (Honduras) zouden er nog een 300- 350 sprekers zijn van deze taal op een totale etnische Jicaque bevolking van max. 600.

(5) Hokan (of Hokan-Sioux):

Grote taalfamilie verspreid over geheel Amerika waartoe volgens o.a. E.Sapir, C.F. & F.M.Voeglin, P.Rivet en J.A.Mason zeker behoren: het Sioux, Irokees, Natchez- Muskogee, Hoka, Yuki, Keres, Coahuiltecan, Jicaque, Subtiaba en vele andere.

J. Jijón y Caamaño (1941-43) stelt zelfs een super-taalfamilie voor : het Hokan-Siouan-Macro Chibcha, waartoe zelfs het Quechua- Aymara zou behoren.

(6) Nuhirey:

Van dit 'volk' wordt verder geen melding gemaakt.

(7) Eyeri (Iñeri, Igneri):

Met Eyeri wordt de oorspronkelijke Arawak-sprekende bevolking van de Windward-eilanden aangeduid, met Igneri die van Trinidad.

Hun verre voorouders waren, evenals die der Taino, dragers van de Saladoïde- cultuur.

(8) Meillac:

I. Rouse ziet echter in de Meillac cultuur een ter plaatse geëvolueerde cultuur, weliswaar ontstaan in de Cibao-vallei rond 820- 850 o.t., maar als lokale opvolger van de Ostiones subcultuur. De einddatum voor deze Meillac subcultuur varieert omdat ze, nog steeds volgens I.Rouse, enerzijds evolueert tot de Chica-Klassieke Taino maar anderzijds bleef voortleven tot de tijd van Columbus als de Westelijke Taino (I.Rouse. 1992: 96-99).

(9) Mabaruma fase:

D. Williams (1996; in: M.G.Plew.2004:11) ziet de Mabaruma fase als een in situ ontwikkeling, rond 1.600 v.o.t., aan de Beneden Aruka Rivier (Guyana), geassocieerd met het oprukken van de Proto-Maipura Arawak. Hij onderscheidt: Vroeg Formatief Mabaruma (1.600 v.o.t.- 500 o.t.), Klassiek M. (500/700 – 1.000 o.t.) en Laat M. (1.000- 1.600 o.t.). Deze fase betekent de overgang van een archaische naar een aardewerk- tuinbouwperiode. Karakteristiek Vroeg-Mabaruma aardewerk is ook in Suriname gevonden doch enkel te Buckleburg (A.H. Versteeg).

(10) Wampum:

Term uit de Algonkin- talen van New England; betekent 'wit koord'.

Cilindrische witte en paarse kralen van zeeschelpen die tot kettingen, banden of gordels werden verwerkt.

De Irokezen integreerden het gebruik van de kettingen en gordels in hun rituelen, en als symbool om overeenkomsten te bekrachtigen.

DE DANS VAN DE TROM. EEN MAYA-RITUEEL.

Plaats en tijd: Guatemala, april 1546.
Thematiek: botsing van culturen Maya-Spanjaarden.

RUUD VAN AKKEREN
Schoorl, Uitg. Conserve, 2006, 403 blz.
Bespreking JOS MARTENS

Proloog

Er waren meerdere kalenders. Zoals de zonnekalender, en de rituele kalender waarmee men voorspelde en waarvan men zei dat de voorouders deze ooit hadden ontleend aan de periode dat een kind in de baarmoeder zat. Die twee liepen door elkaar heen, draaiden als raderen en legden een tijdstip vast. Dat duurde tweeënvijftig jaar en dan kwam de dag waarop de twee raderen opnieuw begonnen. Dat was een moment van ingehouden spanning. Zouden de Goden de mens een nieuwe cyclus toekennen? Het was alsof de wereld opnieuw geschapen moest worden, zoals aan het begin der tijden toen de eerste berg uit de oerzee was opgerezen. De berg in het middelpunt, het onderkomen van Heer Bergen Valleien en zijn dochter Vrouwe Maan. Op zijn bevel begaven de vier Grootvaders zich naar de hoekpunten waar zij veranderden in bergen en de jaren op hun schouders namen. En de hemel, want tijd en ruimte waren onlosmakelijk met elkaar verbonden. Elk jaar was gewijd aan een van de vier Grootvaders: Grootvader Hert in het oosten, Grootvader Kaak in het zuiden, Grootvader Aardbeving in het noorden en Grootvader Wind in het westen. Telkens opnieuw, dertien omlopen van vier jaar tot de tweeënvijftig jaar om waren. Dan hield men de adem in. Alles werd eraan gedaan om Grootvader Hert die het rad in gang zette en de wildste van de vier was, gunstig te stemmen; hem met dans, drama en offerbloed eraan te herinneren hoe het huidige tijdperk ooit begonnen was. Daar rond die eerste berg. Rond de plaats waar Heer Bergen Valleien woonde met zijn dochter die hij als elke vader angstvallig koesterde. Rond Rabinal.

Zo was het verhaal dat verteld werd door de voorouders. Er was alleen een vaag, asgraauw licht, dat kwam van de vierhonderd sterren. Soms scheen de Ara Ster feller en pretendeerde de zon te zijn. Het was in die tijd dat er een jonge krijger in de bossen op de flanken van Eerste Berg joeg. Verborgten Zon was zijn naam en zijn prooi waren de kinderen van Heer Bergen Valleien, de herten. Geregeld kwam hij langs de grot, het paleis van de heer, een warm hertenlijf op zijn schouders. Daar zag hij haar die gelukkige dag, Vrouwe Maan, en dat zij van adel was zag je aan haar voorhoofd, rank en statig als een maiskolf. Zij weefde aan een patroon van eindeloze maisveldjes, haar heup

weefgetouw zat vastgebonden aan een jonge katoenboom vol punten. Eén blik en zijn belangstelling voor de hertenkinderen verbleekte. De dochter van Heer Bergen Valleien moest hij hebben, zij werd zijn nieuwe prooi.

Maar zijn toenaderingen tot de jonge vrouw stuitten op argwaan van de vader. Hij verbood haar met de jager te spreken. Verborgten Zon verzon een list toen zijn oog op de bloeiende tabakspiant voor het paleis viel. Hij ging naar de kolibrie en vroeg hem zijn veren en puntsnavel te leen. Hij veranderde in een zoemend vogeltje en danste sierlijk voor de zoete bloemkelken. Vrouwe Maan was verrukt, zo'n mooie honingvogel had ze nog nooit gezien. Ze vroeg haar vader het beestje met zijn blaaspijp te schieten, niet te doden maar slechts te verdoven. Verborgten Zon viel door de klap uit de lucht. Sommigen zeggen dat hij gewoon bedwelmd was door de toverhoning van de vorstendochter. Het meisje snelde naar het hoopje veren en stak het onder haar rokken. Tegen de avond borg zij haar weefgetouw op en ging naar haar kamer. Daarop had de krijger gewacht en wisselde weer van gedaante. Vrouwe Maan schrok van de man, liet zich overmeesteren en de twee belandden op de mat. Die nacht werd de kiem gelegd voor het nieuwe tijdperk. De volgende ochtend klonk de stem van vader Bergen Valleien. De jongelingen keken elkaar verwilderd en verliefd aan en planden hun vlucht. Dertien keer twintig dagen en nachten achtervolgde Heer Bergen Valleien het tweetal. Hij schoot projectielen uit zijn blaaspijp en rukte aan het aardoppervlak als aan een kleedje. Hij vroeg zijn broer Heer Donderwolk om hulp en die joeg Verborgten Zon en Vrouwe Maan de stuipen op het lijf met zijn bliksemschichten. Eindelijk bond Heer Bergen Valleien in en gaf zijn goedkeuring aan het huwelijk. Zo werden zon en maan, en daarmee het huidige tijdperk geboren. Sommige vertellers beweren dat Vrouwe Maan in mais veranderde, en dat is allemaal mogelijk want zon, maan en mais zijn even onontbeerlijk.

Zo werd het verteld door onze voorouders, en zij namen bij hun verhaal een trom van een uitgeholde boomstam en brachten de schepping tot leven in een voorstelling die nu De Dans van de Trom heet.

(p. 5-7)

Dit verhaal duurt 13 dagen in het Maya-Hoogland van Guatemala, 1546. Voor de dominicaan, broeder Sebastián, twee weken als alle andere. Voor de Maya's zeer zeker niet. Het zijn de laatste dagen van hun kalender. Een tijd van rusteloze spanning. Zal Heer Bergen Valleien hen een nieuwe cyclus verlenen? Nog niet zo lang geleden waren de verhoudingen helder. Het gunstig stemmen van de goden was het werk van kalendervoorspellers en jaguarpriesters. Zij leidden de rituele dansen. Nu zijn er nieuwe machthebbers. En hun geestelijken moeten niets hebben van die 'duivelse' praktijken.

Het verhaal start op 17 februari 1546, Juliaanse kalender; in de Mayakalender 2 Vogel van het jaar 13 Wind.

Santiago de Guatemala staat in rep en roer. In de stad is doctor Grandala toegekomen, Visitador in naam van Zijne Majesteit Karel V. De Spaanse conquistadores zijn enorm misnoegd door de Nieuwe Wetten, kort daarvoor door de keizer uitgevaardigd door toedoen van Bartolomé de las Casas, 'de apostel van de Indios' (1). De Nieuwe Wetten nemen de inheemsen in bescherming tegen willekeur en feitelijke slavernij op de encomiendas, de landerijen van de conquistadores. En dat is uiteraard niet naar hun zin. Bovendien lekt uit dat de Visitador eveneens een bezoek zal brengen aan Rabinal-Tequicistlán, in de Tierra de Guerra (Oorlogsgebied), waar Spanjaarden geen toegang hebben, uitgezonderd dominicanen. Dit is de conquistadores eens te meer een doorn in het oog.

In het gezelschap van de Visitador reizen de dominicanen Joaquin en Sebastian mee. En Cecilia de Alvarado Ajpop Toj. Zij is de dochter van een Mayaprinses en Pedro de Alvarado, onderbevelhebber van Hernán Cortés en veroveraar van Guatemala. Doch niemand heeft ook maar enig vermoeden dat Cecilia onder haar christelijke uiterlijk een Geroepene is, een Zienster, een Kalendervoorspelster, ingewijd door haar 'heidense' Maya-moeder. Voor haar is het haar allererste bezoek aan haar Mayaverwanten, en zij beeft van opwindning en verwachting.

Op weg naar de Tierra de Guerra ondervinden de bezoekers hoe broos, hoe wankel ingeplant het jonge christelijke geloof bij hun Maya-bekeerlingen is. Onderweg stoten zij in een grot bij een beek op een mensenoffer. Het ritueel wordt geleid door enkele van hun belangrijkste bekeerlingen! (p. 150 e.v.) De Spaanse priesters snappen niets van de

denkwereld van de op heterdaad betrapte Maya: die tonen niet de minste schaamte over hun vreselijke godslastering, maar betuigen goede christenen te zijn én goede volgelingen van hun eigen, duivelse goden!

Daarom bevreedt het broeder Sebastián des te meer dat De Dans van de Trom van hogerhand is toegelaten. Waarom opnieuw de afgoderij aanwakkeren in zijn dorp Rabinal? En net nu er onverwachts hoog bezoek uit Spanje is. De bedoeling van zijn ordebroeder Joaquin is: door middel van De Dans van de Trom de verhalen uit de Schrift na te spelen, zoals bij de Europese christelijke mirakelspelen (p. 50). Geen van de Spanjaarden vermoedt dat De Dans van de Trom meer is dan zomaar een Indiaanse farsa.

Cecilia, dochter van een veroveraar en een Maya-prinses, weet echter meer. Maar haar jade-groene ogen brengen broeder Sebastián alleen maar in de war.

De dagen kruipen langzaam naar hun eind. En niet zonder slachtoffers. De hoofdrolspelers zijn voorbestemd of gedoemd De Dans van de Trom in hun eigen lichaam te ervaren. Heer Bergen Valleien is onvoorspelbaar. Zijn ongenoegen schept onheil. Slechts één ritme kan zijn onstuimigheid in goede banen leiden. De klank van rubber op hout. De doffe dreun en de trompetstoot. De dwingende werkelijkheid van De Dans van de Trom.

Bespreking

Toevallig kwam het boek uit, tegelijkertijd met de film *Apocalypto* van Mel Gibson. Maar wat een wereld van verschil! Dit is geen leesvoer voor liefhebbers van oppervlakkige spanning of snelle actie. Een roman van dit niveau heb ik reeds lang niet meer gelezen. Om correct te zijn: niet meer sinds Cortés of *De val* (1987) en *Busbeke* (2000), beide van Willy Spillebeen (2).

Van Akkeren schrijft stilistisch zeer plastisch en sterk visueel. Iedereen die ooit in Guatemala in de buurt van de vulkanen en het Atitlanmeer is geweest, iedereen die hier ooit een zonsopgang heeft meegemaakt ziet de kleuren, het waas, de wolken, ruikt de geuren. Zijn stijl is ronduit filmisch. Lees bijvoorbeeld de ontdekking van het mensenoffer, p. 150 e.v.

Doch het zijn vooral de inhoudelijke aspecten die schitterend zijn uitgewerkt. Het boek roept

reminiscenties op aan Eco's De naam van de Roos.

<LINK

(En ongetwijfeld is het even geschikt voor verfilming!)

De tijdgeest wordt geëvoceerd zoals ik uiterst zelden heb gelezen, en nog nooit in het Nederlands wat deze tijd betreft, vlak na de conquista van Mexico en Guatemala. Je maakt kennis met mensen als Bernal Diaz del Castillo, de schrijver van de Historia verdadera de la conquista de la Nueva España (3), met de meubels, kledij, huizen van de tijd. Maar nog veel belangrijker: met de denkwereld, het wereldbeeld, de filosofische achtergronden van de betrokkenen. De roman zuigt je binnen in een wereld, sedert eeuwen verdwenen, maar hier vibrerend van leven op het trommelvel van het woord.

De Dans van de Trom is een model, een voorbeeld van verantwoorde historische antropologie, een remedie tegen vervlakkende lectuur. Kortom, die hele wereld gaat voor je open, op voorwaarde dat je de moeite wil doen om de paden van de schrijver te volgen op zijn route door landschap en tijd.

Een erg enthousiaste loftuiging? Volkomen terecht, geloof me. Er is slechts één iets wat me stoort: de kaft toont een figuur die op een houten spleetrom slaat met twee trommelstokken. Het is echter geen Maya, maar een afbeelding uit een Azteekse codex, en de trom is een Azteekse teponaztli. De auteur verklaarde ons dit in een gesprek doordat voor de huidige Dans van de Trom in Rabinal helaas ons soort trom wordt gebruikt en er geen analoge Maya-afbeelding bekend is. Klopt. Toch had ik graag gezien dat hier voor een keer een of ander fotobewerkingsprogramma was ingeschakeld.

De auteur

Ruud van Akkeren is antropoloog. Hij promoveerde op het Maya-drama De Dans van de Trom aan de Universiteit Leiden. In Nederland geeft hij cursussen over de Indiaanse culturen van Mesoamerika in het HOVO-programma van de VU en Erasmus. In Guatemala doet hij onderzoek en ontwikkelt onderwijs voor Maya's over hun eigen geschiedenis. Van zijn hand verschenen verschillende boeken. Dit is zijn eerste roman.

De Dans van de Trom wordt nog steeds opgevoerd in het dorp Rabinal. In 2005 werd het door UNESCO tot Immaterieel Erfgoed van de Mensheid uitgeroepen.

Noten

1. Over Bartolomé de Las Casas: zie website Joos de Rijcke

<http://users.telenet.be/joosdr/lascasas.htm>

2. Busbeke of De thuiskomst (2000), bespreking op de website van de VVLG: <http://users.pandora.be/michel.vanhalme/jeugd0102.htm>

Cortés of De val (1987), bespreking op de website van de VVLG:

<http://users.pandora.be/michel.vanhalme/jeugd0135.htm>

3. In het Nederlands vertaald als: Bernal Diaz del Castillo, De ware geschiedenis van de verovering van Nieuw-Spanje, Amsterdam, Bert Bakker, 1999, 744 blz.

